

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

MODERN TRENDS OF NON-FORMAL EDUCATION DEVELOPMENT

В статті наведено дані дослідження освіти дорослих в розвинених країнах та в Україні, які свідчать про збільшення попиту на освітні послуги саме в неформальному секторі, що характерно для різних галузей знань та вікових категорій. Досліджено показники розвитку неформальної, зазначена позитивна динаміка розвитку електронного навчання, зокрема, масових відкритих онлайн курсів. На основі дослідження тенденцій розвитку освітньої галузі як в світі, так і в Україні, відзначається зростання національних освітніх систем, урізноманітнення змісту, форм і технологій надання освітніх послуг. Ці зміни зумовлюють необхідність більш гнучких підходів у регулюванні розвитку освіти.

Ключові слова: вища освіта, неформальна освіта, МООС, тенденції розвитку, регулювання.

В статье приведены данные исследования образования взрослых в развитых странах и в Украине, которые свидетельствуют об увеличении спроса на образовательные услуги именно в неформальном секторе, что характерно для различных областей знаний и возрастных категорий. Исследованные показатели развития неформального образования, указывают на положительную динамику развития электронного обучения, в частности, массовых откры-

тых онлайн курсов. На основе исследования тенденций развития образования как в мире, так и в Украине, отмечается рост национальных образовательных систем, разнообразие содержания, форм и технологий предоставления образовательных услуг. Эти изменения обуславливают необходимость более гибких подходов в регулировании развития образования.

Ключевые слова: высшее образование, неформальное образование, МООС, тенденции развития, регулирование.

The article presents data on adult education in developed countries and in Ukraine, which testify to the increased demand for educational services in the non-formal sector, which is typical for various fields of knowledge and age categories. The research indicators of the development of non-formal education point to a positive dynamics in the development of e-learning, in particular, mass open online courses. Based on the study of the trends in the development of education both in the world and in Ukraine, there is an increase in national educational systems, a diversity of content, forms and technologies for providing educational services. These changes necessitate more flexible approaches in regulating the development of education.

Key words: higher education, non-formal education, MEP, development trends, regulation.

УДК 37.061

Коваленко М.О.

аспірант,

Класичний приватний університет

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку галузь освіти зазнає радикальних змін. Ці зміни спричинені низкою економічних, соціальних та технологічних зрушень. Збільшення темпів науково-технічного прогресу, глобалізація, постійний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та багато інших чинників викликають виникнення нових або модифікованих компетенцій фахівців всіх галузей економіки. В таких умовах тільки ефективна система освіти, яка поєднує широке коло різних типів та методів навчання, здатна швидко адаптуватись до світових тенденцій розвитку, може забезпечити національні економіки висококласними фахівцями, та задовольняє потреби економіки знань. Тому дослідження основних тенденцій розвитку освіти рідних ступенів формалізації (формальної, неформальної та інформальної) як в глобальному, так і національному контекстах є важливою задачею суб'єктів державного регулювання освітньої галузі, академічної спільноти та широкого загалу науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визнання освіти ключовим чинником формування та розвитку людського капіталу зумовлює велику увагу до неї з боку зарубіжних та вітчизняних науковців. Слід зазначити, що на особливу увагу заслуговує неформальна освіта через її істотний вплив на креативний розвиток та підвищення якості людського капіталу. Тому, саме її дослідженню присвячені наукові роботи відомих

вчених, таких як Р. Барт, Ф. Кумбс, М. Ноулз, К. Робінсон та багато інших. Щодо українських науковців, то розвиток освіти в Україні, в тому числі і неформальної, є предметом дослідження у працях В.П. Андрущенка, В.І. Лугового, О.М. Левченка, Л.Б. Лук'янової, Н.В. Ушенко та інших.

Постановка завдання. Дослідження сучасних тенденцій розвитку неформальної освіти в Україні та світі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якісна професійна підготовка висококласного фахівця можлива лише за умови реалізації концепції «освіти шириною в життя» (lifewide learning), яка акцентує увагу не тільки на постійності процесу навчання, але і на різноманітності його форм: формальне, неформальне та інформальне. Тобто навчання може здійснюватися як в освітньому закладі, так і поза його межами: на робочому місці, в сім'ї, тощо. Будь-який навчальний процес можна представити як просування учня за певною освітньою траєкторією.

Освіту в сучасному світі сприймається як процес підтримки розвитку людини від народження до смерті, що включає виховання, навчання і самонавчання. І формальні інститути освіти – лише одна з частин цього явища.

Розвиток неформальної освіти і її значення для визначення пріоритетів освітніх політик європейських країн значно вплинуло на визнання того факту, що отримання кваліфікації забезпечується

не тільки в результаті навчання в освітніх організаціях, а й іншими, більш гнучкими шляхами, наприклад, вдома або на роботі. Це відображається в тому, що все частіше професійна підготовка відбувається через неформальну освіту.

В середньому по країнах ОЕСР, вищу освіту мають 35% серед 25-64-річних і 42% серед 25-34-річних. Переважна більшість мають ступінь бакалавра. Оскільки глобалізація і технологічні зміни формують потреби ринків праці у всьому світі, попит на людей з більш широкою базою знань і більш спеціалізованими навичками продовжує зростати. За останні десятиліття, розширення в системі вищої освіти було значним, і частка людей у віці 25-34 роки з вищою освітою є найвищою приблизно в половині країн ОЕСР [1].

Науково-технічний прогрес та глобалізація економіки висувають нові вимоги до навичок зайнятих в економіці. Вищий рівень освіти і кваліфікації пов'язаний з більш високим рівнем базових навичок, і переводить на більш високий рівень зайнятості. Недавні випускники з вищою освітою в Європі в 2015 році мали рівень зайнятості 81,9%, що на 11,1 процентних пункти вище, ніж ті, що мають середню професійну підготовку [2]. Тому підвищення кваліфікації, особливо осіб з низькою кваліфікацією і соціально незахищених груп, є одним пріоритетів розвитку у всіх країнах світу.

Обстеження освіти дорослих як складової концепції безперервного навчання в країнах Європейського союзу проводиться кожні п'ять років, Пілотне обстеження відбулось в 2007 році, наступне – в 2011 році.

За даними обстеження у 2011 році 40,3% осіб в країнах Європейського Союзу у віці від 25 до 64 років взяли участь в освітньому процесі, тобто проходили навчання протягом 12 місяців, що передували інтерв'ю. Слід зазначити, що більшість з них брали участь в неформальній освіті. Аналіз за віком показує, що участь молодих людей (віком 25-34 років) в країнах ЄС у 2011 році був майже вдвічі вище, ніж у працівників у віці 55-64 років. Крім того, більшість осіб (61,3%) брали участь у вищій освіті (МСКО 5-6).

За галузями знань та навичок серед населення країн Євросоюзу у віці 25-64 роки в 2011 році найбільшим попитом як в секторі формальної, так і в секторі неформальної освіти, з невеликою перевагою першого, користуються соціальні науки, бізнес та право. Перевага сектора формальної освіти спостерігається також в галузях охорони здоров'я, інженерії, освіти та сільського господарства. В решті галузей кількість годин навчання більша саме в неформальній освіті [3].

Обстеження країн ОЕСР у 2012 році також вказує на великий відсоток осіб, які брали участь у формальній та/або неформальній освіті в даному році –50% дорослого населення [4].

Крім того, простежується закономірність: чим вищий освітній рівень людини, тим більше її прагнення до навчання та його підвищення. Так, серед осіб з невисоким освітнім рівнем (рівень 1) в формальній та/або неформальній освіті прийняли участь 30%, серед осіб з високим освітнім рівнем (рівні 4 та 5), цей показник досяг 73%, тобто, майже в 2,5 рази більше.

Роботодавці відіграють важливу роль у сприянні розширенню доступу до навчання дорослих та забезпечення професійної підготовки своїх працівників. Роботодавці є важливим джерелом інформації для навчання дорослих, і вони також виступають в якості навчальних закладів у забезпеченні неформальної освіти.

Саме роботодавці в країнах ЄС сприяють неформальній освіті своїх працівників та спонсорують цей вид освіти, забезпечуючи близько третини (32,0%) такої діяльності [3]. Подібні тенденції виявлено і в країнах ОЕСР: серед зайнятого, більшість дорослого населення приймає участь в освіті, формальній та неформальній за підтримки, в т.ч. фінансової, роботодавця. Участь в спонсорованих роботодавцем освітніх заходів формальної і неформальної освіти вища для представників висококваліфікованих професій [4].

Ресурси неформальної освіти відкривають принципово нові можливості для тих, хто навчається. По-перше, в освіті все ширше використовуються інструменти навчання з застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій – онлайн-курси, симулятори, тренажери, ігрові онлайн-світи тощо. Це надає можливість не просто засвоювати необхідні знання, а й розвиває вміння працювати з інформацією, дозволяє краще концентруватися і вирішувати складні творчі та аналітичні завдання. По-друге, неформальне навчання дає змогу зробити освіту більш індивідуальною. Більше немає необхідності підлаштовуватися під загальний розклад і побажання групи – тепер процес навчання досить легко адаптується до запитів конкретного учня і його індивідуальних особливостей. Можна обрати формат навчання і його темп, сконцентруватися на дуже вузькій темі або, навпаки, пройти незвичайну міждисциплінарну програму.

Традиційно високий показник охоплення вищою освітою в Україні свідчить про великий попит на освітні послуги в українському суспільстві. Українці прагнуть до саморозвитку і реалізації концепції «навчання протягом життя», що виражається у тому, що контингент учнів і слухачів зростає в секторі неформальної освіти. Проте, оцінити це явище складно, в наслідок того, що відсутня система моніторингу показників діяльності неформальної освіти в Україні.

Дослідження системи вищої освіти України вказують на недостатній розвиток гнучких форм навчання. Це виявляється у відсутності визнання

попереднього навчання, зокрема, неформального, модульного навчання, яке може призводити до часткової кваліфікації, сприяння он-лайн освіти тощо. Надивлячись на це, різні форми неформальної освіти останнім часом набувають широкого застосування в Україні, про що свідчать результати вибіркового опитувань населення.

Так, в 2014 році було проведено опитування молоді у віці 17-26 років, більшість з яких навчались у вищих навчальних закладах. Серед опитаних – 151 особа – переважна більшість (89,1% жінок і 62,1% чоловіків) зазначили, що брали участь в освітніх заходах, таких як тренінги, семінари, стажування тощо, організованих комерційними або суспільними організаціями [5, с. 22-28].

Все ширшого розповсюдження в Україні набуває електронне навчання. В 2015 році Україна увійшла в десятку країн-лідерів світу за темпи зростання електронного навчання з показником 20% [6].

В дослідженнях 2016 року відзначається, що курси втрачають лідируючі позиції, і популярнішими в Україні стають більш інтерактивні види неформальної освіти [7, с. 353-361].

Дослідження також виявило, що серед постачальників освітніх послуг для дорослих в неформальному секторі є недержавні організації, які є громадськими організаціями, центрами, благодійними фондами. Також відмічається присутність на ринку освітніх послуг України закладів державної, комунальної, приватної та змішаної форм власності, а також приватні особи. Більшість серед них фінансуються грантами та волонтерською діяльністю.

Отже можна зазначити, що неформальна освіта в Україні розвивається як альтернативний шлях до здобуття знань, і як освітній процес носить суспільний характер та регулюється здебільшого суспільно визначеними стандартами. Ігнорування або недостатня увага з боку держави до процесів розвитку неформальної освіти в Україні може призвести до негативних наслідків таких як сповільнення розвитку національної системи освіти та невідповідність її вимогам сучасного мінливого світу, і як наслідок зниження якості людського капіталу України.

Усвідомлення цих викликів вимагає переосмислення пріоритетних напрямів розвитку національної системи освіти, зокрема розвитку неформальної освіти в країні на підґрунті дослідження сучасних тенденцій в освіті на національному та міжнародному рівнях.

Наразі можна визначити основні тенденції змін в освітній галузі.

1. Важливість і більш широке визнання неформального навчання. Доступність і наявність різноманітних засобів масової інформації дозволяють і заохочують людей отримати необхідну їм інформацію, адже, наприклад, відкриті освітні ресурси знаходяться у вільному доступі, нерідко навчання про-

водиться авторитетними фахівцями з будь-якого предмету або галузі. Розвинені країни вже досить давно зіткнулися з проблемою необхідності поєднання формальної та неформальної систем освіти з метою формування якісного людського потенціалу.

2. Подальший розвиток та розповсюдження МООС. Згідно з даними, зібраними «Class Central», одного з найбільших ресурсів про масові відкриті курси, у 2016 році 23 мільйонів осіб зареєструвалися вперше, чверть з них підписалися на регіональних провайдерів МООС, таких як XuetangX (Китай) і MIRIADA X (Латинська Америка). Всього студентів, які підписалися, принаймні на один курс становить 58 мільйонів, при прогнозованих 35. За підрахунками реєстрації, Coursera на сьогоднішній день, як і раніше, є найбільшим постачальником МООС в світі з більш ніж 23 мільйонів учнів. З п'яти провідних постачальників, тільки XuetangX не англійськомовна платформа: Coursera – 23 млн., edX – 10 млн., XuetangX – 6 млн., FutureLearn – 5,3 млн., Udacity – 4 млн. учнів [8]. Вагомий внесок в розвиток електронного навчання в Україні належить українській неприбутковій платформі масових безкоштовних онлайн-курсів «Prometheus», яка розпочала роботу восени 2014 року. За два роки існування проекту, було зареєстровано 300 000 слухачів, 10% з яких отримали принаймні один сертифікат про успішне завершення курсу. Показник хоч і є невеликим, проте відповідає світовому рівню, де кількість студентів, що завершують курси коливається у межах 10–15%.

3. Зміна ролі викладача. Трансформація змісту та форм освіти ставить нові вимоги до працівників цієї галузі. До порівняно нових професій, які зараз активно розвиваються належать наступні:

– координатор освітньої онлайн-платформи – фахівець освітнього закладу або незалежного освітнього проекту, який має компетенції в онлайн-педагогіці і супроводжує підготовку онлайн-курсів з конкретних дисциплін, організовує і просуває конкретні курси або типові освітні траєкторії, модерує спілкування викладачів і студентів в рамках курсів або платформ, задає вимоги до доопрацювання функціоналу платформи;

– тьютор – педагог, який супроводжує індивідуальний розвиток учнів в рамках дисциплін, які формують освітню програму, опрацьовують індивідуальні завдання, що рекомендує траєкторію кар'єрного розвитку;

– розробник освітніх траєкторій – професіонал, що створює «маршрут» навчання нових фахівців з курсів, пропонує освітніми установами, в тому числі доступних онлайн, а також тренажерів, симуляторів, стажувань, тощо. На їх основі розробляє освітній трек з урахуванням психотипу, здібностей і цілей окремої людини;

– ментор стартапів – це професіонал з досвідом реалізації власних стартап-проектів, який супро-

воджує команди нових стартапів, який навчає їх на практиці власних проєктів ведення підприємницької діяльності;

– організатор проєктного навчання – фахівець з формування та організації освітніх програм, в центрі яких стоїть підготовка і реалізація проєктів з реального сектора економіки або соціальної сфери, а вивчення теоретичного матеріалу є необхідною підтримуючою діяльністю тощо.

Як показують дослідження, підґрунтя для розвитку неформальної освіти в Україні є, але існує низка перешкод для його ефективного функціонування.

Перш за все, це низький рівень довіри до результатів неформального та інформального навчання з боку потенційних роботодавців, системи формальної освіти та українського суспільства в цілому. Різні види освіти за інституційною формалізацією хоч і визначені в законодавстві України, проте немає налагодженого механізму їх взаємодії.

Висновки з проведеного дослідження. Неформальна освіта в Україні не підтримуються належним чином ані державою, ані бізнес-середовищем. За кордом часто освіта в неформальному секторі фінансується комерційними підприємствами, тоді як в Україні немає налагодженого зв'язку між вищими навчальними закладами та бізнес-середовищем, що спричиняє структурну невідповідність на ринку праці. Крім того, дипломи та сертифікати отримані через неформальне, зокрема електронне, та інформальне навчання не цінуються роботодавцями і не можуть бути використані при навчанні в національній системі освіти. Тому до першочергових завдань суб'єктів регулювання галузі освіти належать наступні: розробка та удосконалення законодавчої і нормативно-правової бази регулювання визнання неформальної освіти; перехід до компетентнісного підходу та особистісної орієнтації; впровадження передового

світового досвіду; створення умов для розвитку неформальної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Статистичні дані OECD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://data.oecd.org/eduatt/population-with-tertiary-education.htm#indicator-chart>
2. Education and Training Monitor 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/monitor2016-summary_en.pdf
3. Статистика освіти протягом життя. Статистичні данні Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Lifelong_learning_statistics
4. The Survey of Adult Skills [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.oecd.org/skills/piaac/Skills%20\(vol%20\)-Reader%20companion--v7%20ebook%20\(Press%20quality\)-29%20oct%20213.pdf](http://www.oecd.org/skills/piaac/Skills%20(vol%20)-Reader%20companion--v7%20ebook%20(Press%20quality)-29%20oct%20213.pdf)
5. Богів Е. І. Неформальна освіта дорослих в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку / Е. І. Богів // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2014. – Вип. 2. – С. 22-28.
6. Кухаренко В. Тенденції розвитку електронної освіти в 2015 році [Електронний ресурс] / В. Кухаренко – Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/analytics/438-tendentsiji-rozvitku-elektronnoji-osviti-v-2015-r>
7. Удалова О. Ю. Розвиток неформальної освіти – вимога сьогодення / О. Ю. Удалова // Наукова спадщина Василя Сухомлинського у контексті розвитку освіти особистості впродовж життя : зб. матер. Всеукр. науково-метод. конференції, присвяченої 98-річчю від дня народження В.Сухомлинського, 28-29.09.2016 / уклад. О. Е. Жосан. – Кропивницький: Ексклюзив-систем, 2016. – 412 с.
8. A Review of MOOC Stats and Trends in 2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.class-central.com/report/moocs-stats-and-trends-2016>